

AE-640

M.A. (Previous)
Term End Examination, 2016-17

SANSKRIT

Paper - I

वैदिक भाषा तथा साहित्य

Time : Three Hours] [Maximum Marks : 100
[Minimum Pass Marks : 36

नोट : सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः।

इकाई-I

1. (क) अधस्तनेषु मंत्रेषु ऋषि-देवता-छन्द पुरस्सरं
मन्त्रद्वयं व्याख्येयताम् : 10
- (i) विश्वमस्या नानाम चक्षसे जगज्ज्योतिष्कृणोति
सूनरी।
अप द्वेषो मघोनी दुहिता दिव उषा उच्छदप
स्त्रिधः ॥
- (ii) द्यावां चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य
पर्वता भयन्ते।
यः सोमपा निचितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स
जनास इन्द्रः ॥

(2)

(iii) अहमेव स्वयमिदं वदामि जुष्टं देवेभिरुत
भानुषेभिः ।

यं कामये तं तमुग्रं कृणोमि तं ब्रह्माणं
तमृषिं तं सुमेधाम् ॥

(iv) आपो ह यद्बृहतीर्विश्वमायन् गर्भं दधाना
जनयन्तीरग्निम् ।

ततो देवानां समवर्ततासुरेकः कस्मै देवाय
हविषा विधेम ॥

(ख) अधोलिखितेषु कमप्येकं प्रतिपाद्यताम् : 10

(i) सरमा-पणिसंवादस्य वैशिष्ट्यम्

(ii) इन्द्र देवताया वैशिष्ट्यम्

इकाई-II

2. (क) निम्नलिखितेषु द्वयोः मन्त्रयोः व्याख्या कार्या : 10

(i) एतावानस्य महिमातो ज्यायांश्च पूरुषः ।
पादोऽस्य विश्वाभूतानि त्रिपादमस्यामृतं
दिवि ॥

(ii) उपहूतो वाचस्पतिरूपास्मान्वाचस्पतिह-
र्वयताम् ।

सं श्रुतेन गमेमहि मा श्रुतेन वि राधिषि ॥

(iii) त्वां विशो वृणतां राज्याय त्वामिमाः प्रदिशः
पञ्चदेवीः ।

वर्ष्मराष्ट्रस्य ककुदि श्रयस्व ततो न उग्रो
वि भजा वसूनि ॥

(3)

(iv) गिरयस्ते पर्वता हिमवन्तोऽख्यं ते पृथिवि
स्योनमस्तु ।

बभ्रुं कृष्णां रोहिणीं विश्वरूपां ध्रुवां भूमिं
पृथिवीमिन्द्रगुप्ताम् ॥

(ख) अधोलिखितेषु कमप्येकं विविच्यताम् : 10

(i) शिवसंकल्प सूक्तस्य महत्त्वम्

(ii) पृथिवी सूक्तस्य सारांशम्

इकाई-III

3. (क) अधोलिखितेषु कमप्येकं प्रतिपाद्यताम् : 10

(i) त्वष्टापुत्रस्य कथामधिकृत्य ब्राह्मणग्रन्थेषु
आख्यानतत्त्वम् ।

(ii) ईशावस्योपनिषदः प्रतिपाद्यविषयम् ।

(ख) अधोलिखितेषु एकस्य मन्त्रस्य व्याख्या कार्या : 10

(i) ईशावास्यमिदं सर्वं यत्किंच जगत्यां जगत् ।
तेन त्यक्तेन भुञ्जीथा मा गृधः कस्य
स्विद्धनम् ॥

(ii) हिरण्यमयेन पात्रेण सत्यस्यापिहितं मुखम् ।
तत्त्वं पूषन्नपावृणु सत्यधर्माय दृष्टये ॥

इकाई-IV

4. अधस्तनेषु द्वे व्याख्येये : 20

(i) चत्वारि पदजातानि नामाख्याते चोपसर्गनिपाताश्च,
... । भाव प्रधान माख्यातम्; सत्त्वप्रधानानि नामानि ।

(4)

- (ii) तत्र नामानि आख्यातजानि इति शाकटायनः
नैरुक्तसमयश्च। न सर्वाणि इति गार्ग्यः
वैयाकरणानां चैके।
- (iii) अथ निपाताः। उच्चावचेष्वर्थेषु निपतन्ति।
अप्युपमार्थे। अपि कर्मोपसंग्रहार्थे। अपि
पादपूरणाः।
- (iv) अथापि इदमन्तरेण मन्त्रेषु अर्थप्रत्ययो न वियते।
अर्थमप्रतियतो नात्यन्तं स्वरसंस्कारोद्देशः। तदिदं
विद्यास्थानम्। व्याकरणस्य कत्स्न्यम्।

इकाई-V

5. (क) अधोलिखितेषु कमप्येकं प्रतिपाद्यताम् : 10
- (i) प्रातिशाख्य ग्रन्थाणांविषयवस्तु।
- (ii) तैत्तिरीयप्रातिशाख्यस्य परिचयः।
- (ख) अधोलिखितयोः एकस्य श्लोकस्य व्याख्या 10
कार्या :
- (i) आत्मा बुद्ध्या समेत्यर्थान् मनो युङ्क्ते
विवक्षयाः
मनः कायाग्निमाहन्ति स प्रेरयति मारुतम्।
मारुतस्तूरसि चरन् मन्द्रं जनयति स्वरम्।
प्रातःसवनयोगं तं छन्दो गायत्रमाश्रितम्॥
- (ii) व्याघ्री यथा हरेत् पुत्रान् दंष्ट्रभ्यां न च
पीडयेत्।
भीता पतनभेदाभ्यां तद्वद्वर्णान् प्रयोजयेत्॥